

როლანდ თოფჩიშვილი

ქართული ეთნოლოგიის წარსული, აწმყო და მომავალი

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სფეროს ეთნოლოგია განეკუთვნება. როგორც სამეცნიერო დისციპლინა ის XVIII საუკუნის 70-იან წლებში ჩამოყალიბდა. მეცნიერება, რომელსაც ვემსახურებით „ეთნოგრაფიის“ სახელწოდებით, პირველად ავგუსტ შლიოცერმა მოიხსენია. როგორც აღნიშნავენ, მან ეს შეგნებულად გააკეთა, რათა ხალხთა ისტორია სახელმწიფოთა ისტორიისაგან გამოეცალკეებინა,¹ ხოლო ცნების „ეთნოლოგია“ ავტორობა კი ეკუთვნის ა. შავანესს.² თუმცა საკამათო არაა, რომ ეთნოლოგიას ფესვები კლასიკურ ანტიკურ პერიოდში აქვს გადგმული. სამართლიანად აღნიშნავენ, რომ ეთნოლოგიის „წინა სამეცნიერო“ პერიოდი ძალიან ხანგრძლივი იყო.

ქართული მეცნიერული ეთნოლოგია სათავეს XIX საუკუნის მეორე ნახევარში იღებს; სისტემატური ეთნოლოგიური კვლევა-ძიების დაწყება კი აკადემიკოს გიორგი ჩიტაიას სახელთანაა დაკავშირებული – მისი მოღვაწეობა XX საუკუნის 20-იანი წლებიდან იწყება.³ ქართველთა შესახებ ეთნოლოგიური მონაცემები უძველეს წერილობით ძეგლებშია დაფიქსირებული. რაც მთავარია, XVIII საუკუნის პირველი ნახევრის მეცნიერი ვახუშტი ბაგრატიონი ისეთივე ეთნოლოგი გახლდათ, როგორც ისტორიკოსი და გეოგრაფი. ვახუშტის გვერდს ვერ უვლის ვერც ერთი ეთნოლოგი, რომელი მიმართულებითაც უნდა მოღვაწეობდეს იგი. თუმცა ჩვენი მიზანი არაა ქართული ეთნოლოგიური მეცნიერების ისტორიის თხრობა – მას სათანადოდ და კარგადაც სწავლობენ. დამაფიქრებელია დარგის თანამედროვე მდგომარეობა და მომავალი.

¹ П. Л. Белков. Этнос и мифология (элементарные структуры этнографии). СПб. 2009, გვ. 11.

² X. Ф. Формойлен. Происхождение и институционализация понятия. Völkerkunde (1771-1843). ЭО. №4. 1994, გვ. 102

³ ვ. შამილაძე, ო. მიმინოშვილი. საქართველოს ეთნოგრაფიის ისტორია ნაწილი პირველი. თბ. 2009, გვ. 438-446.

ეთნოლოგიას, სხვა მეცნიერებებისაგან განსხვავებით, გარკვეული ბედი (თუ უბედობა) დაჰყვა თან, რაც მის საგანსაც ეხება და სახელწოდებასაც. რას სწავლობს ეთნოლოგია? თითქმის არ არსებობს ერთიანი, საყოველთაოდ მიღებული განმარტება, თუმცა ეს განმარტებანი შინაარსობრივად მაინცდამაინც არ განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. წიგნში „თეორიული ეთნოლოგია“⁴ ეთნოლოგიის ვრცელი განმარტება გვაქვს მოცემული, თუმცა სტუდენტებს ხშირად ს. ლურიეს მარტივ და მოსწრებულ განმარტებას ვთავაზობთ ხოლმე: „ეთნოლოგია სწავლობს ეთნოსის ცხოვრებასთან დაკავშირებულ ყველა პრობლემას“. ეთნოლოგიის ყველა მსახური ერთ რამეზე ნამდვილადაა შეთანხმებული: ეთნოლოგიის საკვლევი სფეროებია – **ეთნოსი**, **საზოგადოება (სოციუმი)** და **კულტურა**. ეთნოლოგიური მეცნიერება ამ სამ პოსტულატს, საფუძველს ეყრდნობა. ასე რომ, ეს მეცნიერება მოვლენათა ფართო სპექტრს მოიცავს: სამეურნეო-ეკონომიკურს, პოლიტიკურს, კულტურულს, რელიგიურს, ყოფითი ცხოვრების ყველა დეტალს. სწავლობს ყველაფერს, რაც კი ადამიანს, და ადამიანთა ჯგუფებს მატერიალური, სოციალური და სულიერი კულტურის სფეროებში შეუქმნია. ვრცელია ქრონოლოგიური პერიოდიც – პირველყოფილი საზოგადოებიდან თანამედროვე საზოგადოებამდე, პირველყოფილი სოციუმებიდან და ტომებიდან თანამედროვე, ყველაზე განვითარებულ სოციუმებამდე და ნაციებამდე.

ერთი ფრიად არსებითი მახასიათებელიც აქვს ეთნოლოგიას; მისი კვლევის ასპექტი და მიმართულება სხვადასხვა პერიოდში სხვადასხვა იყო. თავდაპირველად ის წარმოიქმნა, როგორც პირველყოფილი, პრიმიტიული, ბუნებრივი, არაპოლიტიკური ხალხების (ანდა საზოგადოების) შემსწავლელი მეცნიერება. შემდეგ მისი კვლევის სფერო ყველა ეთნოსს, ყველა საზოგადოებას და მათ მიერ შექმნილ კულტურას შეეხო.

ეთნოლოგიურ მეცნიერებას უცბად არ უპოვია თავისი თავი. მან დღევანდელი სახე ხანგრძლივი განვითარებისა და წინააღმდეგობების შედეგად მიიღო (ამისათვის საკმარისია ის მეცნიერული მიმართულებები, სკოლები და თეორიები გავიხსენოთ, რომლებიც ამ მეცნიერებაშია). ეთნოლოგიის საფუძველჩამყრელები ვერც იფიქრებდნენ, რომ პრიმიტიული, პირველყოფილი ხალხების, და საზოგადოებების შემსწავლელი მეცნიერება ცივილიზებული, დამწერლობისა და სახელმწიფოებრიობის მქონე ეთნოსების შემსწავლელ მეცნიერებად იქცეოდა. ამას ისიც უნდა დავამატოთ, რომ ეთნოლოგთა

⁴ რ. თოფნიშვილი, ქ. ხუციშვილი, რ. გუჯეჯიანი. თეორიული ეთნოლოგია. თბ. 2010.

უმრავლესობა საფუძვლიანად მიიჩნევს და წინასწარმეტყველებს, რომ დარგს მომავალში კვლევის ახალი ასპექტები გაუჩნდება. თუ რატომ, ამაზე პასუხი ძნელად გასაცემი არაა. ადამიანთა საზოგადოება, ეთნოსები და მათ მიერ შექმნილი კულტურა მუდმივად ცვლილებას განიცდიდა და განიცდის. ასე იქნება მომავალშიც. იმედია, ეთნოსები და საზოგადოებები მუდმივად იარსებებენ. კულტურათა დაახლოების მიუხედავად, ის მაინც ერთგვაროვანი ვერ გახდება და ეთნოლოგებს კვლევის სფერო, სამკალი ყოველთვის ექნებათ. კლოდ ლევი-სტროსიც ხაზგასმით აღნიშნავდა, ანთროპოლოგია (ეთნოლოგია) იარსებებს ზუსტად იმდენ ხანს, რამდენადაც იქნება კულტურული განსხვავება, რომელიც მის საგანს წარმოადგენს.⁵ იმასაც ხაზგასმით აღნიშნავენ, რომ კლასიკურმა ეთნოლოგიამ მომავალში შეიძლება დაკარგოს თავისი კვლევის ჩვეული საგანი, მაგრამ ახალი და მოსაზღვრე მიმართულებები (ეთნოსოციოლოგია, ეთნოფსიქოლოგია, ეთნოპოლიტოლოგია) განვითარდება.⁶

ეთნოლოგიის, როგორც მეცნიერების, ჩამოყალიბება ახალ ეპოქასთან, კოლონიალიზმის ეპოქასთანაა დაკავშირებული. დამწერლობისა და სახელმწიფოებრიობის მქონე ხალხს სხვა კონტინენტზე დაპყრობილი ეთნოსების ისტორია აინტერესებდა, აინტერესებდა მათთვის დღემდე უცნობი ეთნოსები, საზოგადოებები და ეთნიკური (ტრადიციული) კულტურა. ეს ინტერესი პოლიტიკური ფაქტორებით იყო განპირობებული. მიზანი ავტოქტონი ხალხების ადვილად მართვა გახლდათ. პირველყოფილი, პრიმიტიული ხალხების შესასწავლად წერილობითი ძეგლები არ არსებობდა, რადგან მათ სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური ისტორია არ გააჩნდათ. საჭირო შეიქნა ხალხის ისტორიის შექმნა. ხალხთა ისტორიის შემქმნელნი კი ეთნოლოგები აღმოჩნდნენ, რომელთა წყაროც არა წერილობითი ძეგლი, არამედ ველი, ველზე ადგილობრივთაგან მიღებული ინფორმაცია იყო. ასე რომ, ეთნოლოგიურ მეცნიერებას, გარდა თეორიულ-სამეცნიერო მიმართულებისა, თავიდანვე გამოყენებითი, პრაქტიკული მნიშვნელობაც გააჩნდა.

შეიძლება მთელი სერიოზულობით ითქვას, რომ პირველი ეთნოლოგები, ჩვენი წინამორბედები, დარგის საფუძველჩამყრელნი დამპყრობი, კოლონიზატორი ქვეყნების ინტერესებს ემსახურებოდნენ. ეთნოლოგიური აღწერილობის მიზანი სტრატეგიული ჯაშუშობაც იყო. ასე თუ ისე, დროთა განმავლობაში,

⁵ К. Леви-Строс. Первобытные мышление. М. 1999, გვ. 36; П. Л. Белков. Этнос и мифология (элементарные структуры этнографии). СПб. 2009, გვ. 61.

⁶ С. А. Арутюнов. С. И. Рыжакова. Культурная антропология. М. 2004, გვ. 22.

ყველაფერი თავის ადგილზე დადგა და შემდეგ ეთნოლოგია სახელმწიფოებრიობისა და დამწერლობის მქონე ეთნოსების შემსწავლელ მეცნიერებადაც იქცა. ამ ხალხებსაც ხომ ჰქონდათ შექმნილი ხალხური, ეთნიკური კულტურა, საზოგადოება (სოციუმი), რაც წერილობით წყაროებში არ იყო ასახული.

ქართველი ხალხის ეთნიკური კულტურის სისტემატური შესწავლა, როგორც აღვნიშნეთ, XX საუკუნის 20-იანი წლებიდან დაიწყო. დასამალი არაა, რომ ქართველმა ეთნოლოგებმაც მოუხადეს ხარკი მეცნიერების იმ მიმართულებას, რომელიც მას თავდაპირველად გააჩნდა (ურიგო არ იქნება გავიხსენოთ, რომ საბჭოთა პერიოდში, თითქმის 1970-იანი წლების შუა ხანებამდე, უნივერსიტეტებში ერთ საგნად ისწავლებოდა ორი სრულიად განსხვავებული დისციპლინა. სალექციო კურსის სახელწოდება იყო „პირველყოფილი საზოგადოების ისტორია და ეთნოგრაფიის საფუძვლები“). მიიჩნევდნენ, რომ ქართველ მთიელთა საზოგადოება იყო პრიმიტიული, პირველყოფილი საზოგადოება, გაყინული და გაქვავებული რამ, რომ აქ გვაროვნული საზოგადოება (ურთიერთობები) ან მისი გადმონაშთები არსებობდა. ამიტომაც იყო, რომ მთელი ყურადღება საქართველოს მთიანეთის ტრადიციულ საზოგადოებებზე იქნა გადატანილი და ბევრი რამ ბარელთა და მთისწინელთა ტრადიციების, წეს-ჩვეულებების შესახებ, ფაქტობრივად, შეუსწავლელი დარჩა. თუმცა ივანე ჯავახიშვილის შორსმჭვრეტელურმა აზროვნებამ ამ სფეროშიც იჩინა თავი და მან კორესპოდენტები ეთნოგრაფიული მასალების (მეურნეობის ფორმების, მატერიალური კულტურის) შესაგროვებლად მთაშიც გააგზავნა, ბარშიც და მთისწინეთშიც, აღმოსავლეთ საქართველოშიც და დასავლეთ საქართველოშიც.

ვიდრე ქართულ ეთნოლოგიას დაწვრილებით შეეკვხებით, კიდევ ერთხელ ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს ეთნოლოგიის კიდევ ერთი თავისებურების შესახებ. მხოლოდ ამ თავისებურებას გავიხსენებთ, რადგან ის, ყველა მკვლევრისათვის ისედაც ცნობილია. სხვადასხვა ჰუმანიტარული მეცნიერება თითქმის თავის თავშია ჩაკეტილი. შესაძლებელია მათაც აქვთ (ალბათ, აქვთ) შეხების წერტილები მეცნიერების სხვადასხვა დარგებთან, მაგრამ არა ისე, როგორც ეთნოლოგიას. ეთნოლოგიას შეხებისა და გადაკვეთის წერტილები გააჩნია ისტორიასთან, არქეოლოგიასთან, ფიზიკურ ანთროპოლოგიასთან, ფოლკლორთან, ენათმეცნიერებასთან, სოციოლოგიასთან, რელიგიის ისტორიასთან, ეკონომიკასთან, ფსიქოლოგიასთან, არქიტექტურასთან, ბოტანიკასთან, ზოოლოგიასთან. ყველას ჩამოთვლა შეუძლებელია. ამიტომაც, რომ ეთნოლოგიას სხვადასხვა მიმართულება გააჩნია – ის სწავლობს ხალხებს (ეთნოსებს), საზო-

გადოებებს (სოციუმებს) და მათ მიერ შექმნილ მატერიალურ და სულიერ კულტურას, სამეურნეო ყოფას და სოციალურ ურთიერთობებს. ქართული ეთნოლოგია არც ერთი ამ მიმართულების მიმართ ვალში არ დარჩენილა. ვალში მხოლოდ ეთნოლოგიის ერთი მიმართულების მიმართ აღმოჩნდა. ესაა ეთნოსი, ეთნოგენეზი და ეთნიკური ისტორია. ამ პრობლემას, გარკვეული მიზეზების გამო, შედარებით ნაკლები ყურადღება ექცეოდა. საბჭოთა პერიოდში მას მხოლოდ ერთი ნაშრომი მიეძღვნა.⁷

კიდევ ერთი „ნაკლის“ შესახებაც უნდა ვთქვათ. ქართველი ეთნოლოგები მხოლოდ ქართველ ხალხს, მის მიერ შექმნილ ტრადიციებს, წეს-ჩვეულებებს სწავლობდნენ. არადა, როგორც აღვნიშნეთ, ეს დარგი წარმოიქმნა, როგორც სხვა ხალხების (ეთნოსების) შემსწავლელი მეცნიერება. ქართველი მეცნიერების ეს მიმართულება სათანადო ობიექტური მიზეზებითაც იყო განპირობებული. არსებული რესურსი მხოლოდ ქართველი ხალხის ეთნიკური კულტურის შესასწავლად იყო საკმარისი. თუმცა, მიგვაჩნია, რომ მაინც საჭირო და აუცილებელი იყო საქართველოში მცხოვრები სხვადასხვა ხალხების ეთნოლოგიური თვალთახედვით კვლევა. ქვეყნის ტიტულოვანი ეთნოსი ვალდებული იყო ეს გაეკეთებინა. აფხაზთა, ოსთა და სხვათა ეთნიკური ისტორიისა და ეთნიკური კულტურის კვლევა, იშვიათ, გამონაკლისების გარდა, მხოლოდ ამ ეთნოსთა წარმომადგენელ მეცნიერთა გასაკეთებელ საქმედ მივიჩნით. ეთნიკური ურთიერთობების კვლევა ერთ-ერთი უმთავრესი პრიორიტეტი უნდა ყოფილიყო. იქნებ ეს პრობლემები (ქართულ-აფხაზური, ქართულ-ოსური დაპირისპირება, ქართულ-სომხური, ქართულ-აზერბაიჯანული... ურთიერთობები) ამ სახით აღარც ყოფილიყო, ქართულ ეთნოლოგიას რომ თავის დროზე ქვეყანაში ისტორიულად არსებული ეთნიკური ურთიერთობები ეკვლია, ეკვლია მათი დასახლებისა და მიგრაციის საკითხები, ინტეგრაციის პრობლემები. ყოველ შემთხვევაში იქნება ასეთ სავალალო შედეგებამდე მაინც არ მივსულიყავით. გვიან ამის საჭიროება ხელისუფლებამაც და მეცნიერებამაც იგრძნეს, მაგრამ, როგორც ჩანს, ქართულ-არაქართული პარალელების კვლევა უკვე დაგვიანებული იყო. დაგვიანებული იყო კავკასიის ეთნოლოგიის განყოფილების გახსნაც ისტორიის ინსტიტუტში და, შესაბამისად, ჩრდილოეთ კავკასიის მეზობელ ხალხთა ეთნოლოგიური შესწავლაც. თუმცა, ცნობილია, თუ რაოდენ

⁷ მ. გეგეშიძე. ეთნიკური კულტურა და ტრადიციები. თბ. 1978; იხ. აგრეთვე: რ. თოფჩიშვილი. ქართველთა ეთნოგენეზისა და ეთნიკური ისტორიის პრობლემები. თბ. 2008.

დიდი წინააღმდეგობის გადალახვა მოუხდათ ამ განყოფილების შემქმნელთ. საქართველოში ხომ მუდამ პირად ამბიციებს ქვეყნის საერთო საქმეზე მალლა აყენებდნენ. ამ თვალსაზრისით ქართველ ეთნოლოგთა ღვაწლს ვერც კი შევადარებთ ქართველ ენათმეცნიერთა ღვაწლს. დროთა განმავლობაში ქართველ ეთნოლოგთა კავკასიელ ხალხთა შესწავლის ერთუზიანზმით დაწყებული საქმე ნელ-ნელა მინავლდა – განყოფილება კი დარჩა, მაგრამ მან თანდათან თემატიკა შეიცვალა.

ეთნოლოგიას ორი მნიშვნელოვანი თავისებურება ახასიათებს: 1. მიმართულებათა, კვლევის ასპექტთა მრავალფეროვნება და 2. სახელწოდებათა მრავალფეროვნება. ეს ორი რამ ერთმანეთში უშუალოდაა გადაჯაჭვული. უპირიანი იქნება ჯერ სახელწოდებაზე ვილაპარაკოთ: **ეთნოგრაფია, ეთნოლოგია, სოციალური ანთროპოლოგია, კულტურული ანთროპოლოგია**. აქ წერტილი კი დავსვით, მაგრამ შეიძლებოდა მრავალწერტილის დასმაც, რადგან სხვადასხვა ქვეყანაში ამ მეცნიერებას ნაციონალური სახელწოდებებიც გააჩნია. ეს იმ ენებს ეხება, სადაც სამეცნიერო ტერმინოლოგია იქმნებოდა და იქმნება არა ბერძნულ-ლათინური, არამედ ნაციონალური ლექსიკის საფუძველზე. ამ ენებზე ტერმინები „ეთნოლოგია“, „ეთნოგრაფია“, ჩვეულებრივ, კალკირებული სიტყვებით გადმოიცემა. სიტყვამ მოიტანა და თვით ახალბერძნულ ენაზე, ფუძის – „ეთნოსი“ პოლისემიურობის გამო, ხშირად ტერმინ „ეთნოგრაფიის“ ნაცვლად **ლაოგრაფიას** იყენებენ (ბერძნ. ლაოს „უბრალო ხალხი“). გერმანელებს მისი აღმნიშვნელი ორი ტერმინი გააჩნიათ: **ფოლკსკუნდე** – „მეცნიერება ხალხის შესახებ“, ხალხთმცოდნეობა და **ფოლკერკუნდე** – „მეცნიერება ხალხების შესახებ“. ეს ჩამონათვალი შეიძლება გავაგრძელოთ: სომხები ხშირად გამოიყენებენ სახელწოდებებს **აზგაგრუტიუნ** და **აზგაგრაკან** (სომხ. აზგ – „გვარი, ხალხი“ და გრელ – „წერა“. შეიძლება გავიხსენოთ, რომ 1896-1916 წლებში თბილისში გამოიცემოდა სომხური ეთნოგრაფიული ჟურნალი „აზგაგრაკან ანდეს“), ჩინელები – **მინ-ცზუ-სიუე** („ხალხი-ტომი-მეცნიერება“), ე. ი. „მეცნიერება ხალხთა სახეების შესახებ“, იაპონელები – **მინ-ძო-კუ-გაკუ** („ხალხი-წეს-ჩვეულებები-მეცნიერება“) – „მეცნიერება ხალხთა წეს-ჩვეულებების შესახებ“. შენიშნულია, რომ ყველა ამ დისციპლინას განსაკუთრებული საკვლევაძიებო მოდელი გააჩნია, აქვს თავისი საკუთარი ორიენტირები და აქცენტები. ჩამოთვლილი ნაციონალური სახელწოდებანი ტერმინების „ეთნოგრაფია“, „ეთნოლოგია“ შინაარსის გამომხატველნი არიან, მათი ეროვნულ ენებზე კალკირებული ფორმებია.

წინააღმდეგობრივ პარალელიზმს ქმნის ორი სახელწოდება: ეთნოლოგია/ეთნოგრაფია და ანთროპოლოგია. ამავე დროს, დიდ ბრიტანეთში ის წარმოდგენილია სოციალური ანთროპოლოგიის, ხოლო ამერიკაში – კულტურული ანთროპოლოგიის სახელწოდებით. პირველ შემთხვევაში მეცნიერების დარგს საფუძვლად უდევს კრებითობის გამომხატველი სიტყვა „ეთნოსი“ (ე. ი. მეცნიერება ხალხების შესახებ) და მეორე შემთხვევაში – ინდივიდუალურობის გამომხატველი სიტყვა – „ანთროპოს“ (მეცნიერება ადამიანის შესახებ). მიიჩნევენ, რომ ანთროპოლოგია ესაა მეცნიერება ადამიანის დროსა და სივრცეში ცვალებადობის შესახებ. თუ ფიზიკური ანთროპოლოგია ადამიანის ორგანიზმის ცვლილებების საკითხების კვლევითაა დაკავებული, კულტურული ანთროპოლოგია ყურადღებას მიაპყრობს კულტურის ვარიანტულობას.

მეცნიერთა მნიშვნელოვანი ნაწილი თვლიდა, რომ ტერმინები ეთნოლოგია/ეთნოგრაფია და სოციალური/კულტურული ანთროპოლოგია სინონიმებია. ასე გვაქვს ეს საკითხი განხილული „თეორიული ეთნოლოგიის“ სახელმძღვანელოშიც. გარკვეულ დრომდე არ იწვევდა ეჭვს ის ფაქტი, რომ ყველა ეს სახელწოდება ერთი და იგივე მეცნიერების სხვადასხვა სახელწოდებები იყო. მაგრამ, დღეს მეცნიერთა უმეტესობა მიიჩნევს, რომ „ეთნოგრაფია“, „ეთნოლოგია“, „სოციალური ანთროპოლოგია“, „კულტურული ანთროპოლოგია“ სრულ სინონიმებს არ წარმოადგენს.

საწყისს და განვითარების გარკვეულ ეტაპზე, მართლაც, ეს ტერმინები ერთმანეთის სინონიმები იყო, კვლევის სფეროებიც ერთი და იგივე ჰქონდათ და აქვთ, მაგრამ მიმართულებებში გარკვეული განსხვავებაა, რაც მათ ერთმანეთთან აპირისპირებს. ამკარაა, რომ კვლევათა საგნის გაგებაში ეთნოლოგიას და კულტურულ/სოციალურ ანთროპოლოგიას განსხვავება გააჩნიათ და სხვადასხვა სახელწოდებანიც სწორედ ამითაა განპირობებული, მაგრამ თანამედროვე მკვლევარები აღნიშნავენ იმ გარემოებას, რომ განსხვავებას ქმნის არა კვლევის საგანი და არა ის, რომ ისინი სხვადასხვა დისციპლინებია. სწორედ კვლევის საგნის სხვადასხვაობით, მიდგომის სხვადასხვაობით წარმოიქმნა ერთი სამეცნიერო დისციპლინის სხვადასხვა სახელწოდება – ეთნოლოგია და ანთროპოლოგია, უფრო სწორედ ეთნოლოგიას გაეყარა ანთროპოლოგია.

აქ ბუნებრივად ისმის კითხვა, რომელსაც ზემოთ თითქმის უკვე გავცა პასუხი: რომელი იყო უფრო ადრინდელი? რომელი მიმართულება გაჩნდა უფრო ადრე და რომელი გვიან? ამ საკითხს ქვემოთ დაუბრუნდებით.

დარგის თავდაპირველი ერთიანობის მაჩვენებელია სადისკუსიო ველის ერთობა (ერთიანობა). როგორც ეთნოლოგები, ისე ანთროპოლოგები ერთი და

იგივე დილემის წინაშე იდგნენ. ჩვენი მეცნიერება თეორიულია თუ ემპირიული? ის მეცნიერებაა ადამიანზე თუ ხალხებზე (ეთნოსებზე)? ის მეცნიერებაა კულტურის შესახებ თუ საზოგადოების შესახებ? გეოგრაფიის ნაწილია თუ ისტორიის, სოციოლოგიის თუ ბიოლოგიის? მეცნიერებაა წარსულის შესახებ თუ თანამედროვეობის შესახებ? მეცნიერებაა საკუთარი ხალხის შესახებ თუ უცხო, სხვა ხალხების შესახებ? დაბოლოს, არსებობს თუ არა ის როგორც განსაკუთრებული მეცნიერება?

აქ კიდევ ერთი ჩანართი უნდა გავაკეთოთ. საბჭოთა პერიოდში ეთნოლოგია/ეთნოგრაფია ერთგვარად დაკნინებული იყო იმით, რომ ის ისტორიის დამხმარე დარგად, ქვედარგად მიიჩნეოდა. სხვა საქმეა, რომ ისტორიისთვის ფართო გაგებით ის დამხმარე დისციპლინას, მართლაც, წარმოადგენდა და დღესაც წარმოადგენს, რადგან მას ეხმარება მთელი რიგი პრობლემების ახსნაში, მაგრამ არა როგორც დამხმარე დარგი, ქვედარგი, არამედ როგორც დამოუკიდებელი დისციპლინა. ისტორიას, როდესაც თავისი წყაროები არ ჰყოფნიდა და ჰყოფნის, დასახმარებლად მიმართავდა და მიმართავს არა მის ქვედარგს, არამედ სრულიად დამოუკიდებელ მეცნიერებას, რომელსაც თავისი კვლევის მეთოდები, არე და საგანი გააჩნია. სხვაგან მას სოციოლოგიის ანდა გეოგრაფიის ქვედარგებად მიიჩნევდნენ. ეთნოლოგიისადმი ასეთი დამოკიდებულება გამოწვეული იყო იმ მიმართულებებით, რომლებიც მას გააჩნდა და გააჩნია. ბუნებრივია, დღეს ეთნოლოგები ვეღარ შევურიგდებით იმაზე საუბარს, რომ ის რომელიმე სხვა მეცნიერების ქვედარგია, დამხმარე მეცნიერებაა. უბრალოდ ეთნოლოგიას, როგორც დამოუკიდებელ მეცნიერებას, შეხებისა და გადაკვეთის წერტილები მეცნიერების სხვადასხვა დარგებთან გააჩნია. სხვა მეცნიერებისათვის ეთნოლოგია (მაგალითად, ისტორიისათვის) „დამხმარე“ მეცნიერების ფუნქციას, მართლაც, ასრულებს, ისევე როგორც ისტორია – ეთნოლოგიისათვის. ეთნოლოგიისათვის ასეთი „დამხმარე“ ფუნქცია სხვა მეცნიერებებსაც გააჩნია, რადგან ეს დარგი ხალხებთან (ეთნოსებთან) დაკავშირებულ ყველა მოვლენას იკვლევს.

ახლა ისევ კარდინალურ საკითხს დავუბრუნდეთ – რა ამოსავალი პოზიციები აქვთ ეთნოგრაფიას/ეთნოლოგიას და კულტურულ/სოციალურ ანთროპოლოგიას, ანდა სხვანაირად რომ ვთქვათ, რა განსხვავებული მიმართულებები, კვლევის რა განსხვავებული საგანი (სფერო) გააჩნია ზემოთ დასახელებულ ძალიან მონათესავე, თითქმის ღვიძლ დაძმებს ერთმანეთისაგან?

ეთნოგრაფია/ეთნოლოგია, როგორც მეცნიერების დარგი და მიმართულება ჩამოყალიბდა გერმანიასა და გერმანულენოვან ქვეყნებში, ანთროპოლო-

გია – ინგლისურენოვან ქვეყნებში, ინგლისში სოციალური ანთროპოლოგიის, აშშ-ში – კულტურული ანთროპოლოგიის სახით (სახელით). ამერიკულმა სკოლამ ინგლისელთა სრული სახელწოდება არ გადმოიღო, რადგან მან კვლევა-ძიება განსხვავებული მიმართულებით წარმართა. რა არის წამყვანი, მთავარი, ერთი მხრივ, ეთნოგრაფია/ეთნოლოგიისათვის და, მეორე მხრივ, სოციალური/კულტურული ანთროპოლოგიისათვის? გერმანული სკოლისათვის დამახასიათებელია საისტორიო მიმართულება, ანგლოსაქსონურისთვის – სოციოლოგიური. აი, ესაა ძირითადი, მთავარი განმასხვავებელი ეთნოგრაფია-სა/ეთნოლოგიასა და ანთროპოლოგიას შორის. ერთი სიტყვით, ამოსავალი პოზიცია ეთნოლოგიისათვის არის ეთნოსი (ხალხი) და ეთნიკურობა და ეთნოსის (ეთნიკური) კულტურა და საზოგადოება (სოციუმი), ანთროპოლოგიისათვის ამოსავალია: სოციალური ანთროპოლოგიისათვის – სოციუმი (საზოგადოება), კულტურული ანთროპოლოგიისათვის – კულტურული მახასიათებლების შესწავლა ყოველგვარი ხალხისა (ეთნოსისა) და ეთნიკურობის გარეშე. ანთროპოლოგიას, ფაქტობრივად, ყურადღების მიღმა რჩება ეთნოსი, ეთნოგენეზი და ეთნიკური ისტორია, ე. ი. ეთნოლოგია და ანთროპოლოგია ამ თვალთახედვითაც ვერ არიან თანხვედრილნი. არადა, თანამედროვე ეთნოლოგიის ერთ-ერთი ყველაზე კარდინალური საკითხი სწორედ ეთნოსის, ეთნიკურ ურთიერთობათა კვლევაა. მხედველობაში გვაქვს დღეისათვის ეთნოსთა შორის გამწვავებული ურთიერთობები, კონფლიქტები.

განსხვავებაა ისიც, რომ **დასავლეთში, განსაკუთრებით ანთროპოლოგია-სა და ენობრივ პრაქტიკაში, ტერმინი „ეთნიკურობა“ (მაგალითად, ეთნიკური ცეკვები, ეთნიკური სამზარეულო...), როგორც წესი, ქვეყნის არა ძირითად მოსახლეობას, არამედ ე. წ. ეთნიკურ უმცირესობებს, ეგზოტიკურ ჯგუფებს მიემართება.** ამას მეცნიერებაში იმით ხსნიან (ს. არუთინოვი), რომ ამერიკელები, ამერიკული იდენტურობა არც თუ ისე დიდი ხნის წარმოქმნილია, მაშინ, როდესაც ძველ სამყაროში როგორც დიდ, ისე მცირე ხალხებს არსებობის ხანგრძლივი ისტორია გააჩნიათ. ჩვენთვის კი მსოფლიოს ყველა ხალხი განსაკუთრებული ერთობაა (კულტურული ერთობა), მიუხედავად იმისა, დიდია, თუ პატარა, ხანგრძლივი ისტორია აქვთ, თუ ხანმოკლე, განვითარების პრიმიტიულ, აგრარულ და ინდუსტრიულ საფეხურზე არიან, დამწერლობის მქონენი არიან თუ უდამწერლობონი.

ზედმეტი არ იქნება თუ გავიხსენებთ, რომ ეთნოლოგიის თავდაპირველ ეტაპზე ეთნოლოგიის ძირითად ამოცანას წარმოადგენდა განვითარების

პირველყოფილი საზოგადოების საფეხურზე მდგომი უცხო ხალხების მატერიალური და სულიერი კულტურის და სოციალური ცხოვრების, ურთიერთობის შესწავლა, აგრეთვე პირველყოფილი საზოგადოების თეორიული პრობლემების შესწავლა. შემდეგ კი თანდათანობით ეთნოლოგიამ დასძლია თავისი თავდაპირველი „ნაკლი“ და მისი კვლევის სფეროდ იქცა ყველა, მათ შორის, მსოფლიოს განვითარებული ხალხების სოციალური, ეთნიკური და სოციოლოგიური პროცესების შესწავლა. ზემოთაც აღვნიშნეთ და კვლავ უნდა გავიმეოროთ, რომ ეთნოლოგია თავდაპირველად მეტროპოლიათა კოლონიური საქმიანობის მოთხოვნილებათა სამსახურში იდგა. მხოლოდ ეთნოლოგიას შეეძლო მიეცა მონაცემები კოლონიის მკვიდრებზე, მათ ყოფაზე, წეს-ჩვეულებებზე, ტრადიციებზე. ობიექტურად ეს მეცნიერება ხელს უწყობდა კოლონიური მმართველობის ფორმების შემუშავებაში. ეთნოლოგიამ ეს „საყმაწვილო სენი“ დიდი ხანია მოიშორა.

გერმანულენოვან ქვეყნებში ჩამოყალიბებული მეცნიერების მნიშვნელობა მრავალმხრივი იყო. მას ჰქონდა არსებითად არა მხოლოდ სამეცნიერო-თეორიული, წმინდა შექცენებითი, არამედ უფრო ფართო, აქტუალური პოლიტიკური და პრაქტიკული მნიშვნელობა. ის არასოდეს არ იყო მხოლოდ აბსტრაქტული და მხოლოდ წარსულით დაინტერესებული, რეალურობას მოწყვეტილი დისციპლინა. ქართული ეთნოლოგიის მომავალი ამ ასპექტების წინ წამოწევაში გვესახება. რეალისტები რომ ვიყოთ, ქართულ ეთნოლოგიას თანამედროვეობის შესწავლა არ ეხალისებოდა, რადგან საბჭოთა პერიოდში სოციალისტური ყოფა უნდა შეგვესწავლა და გარკვეულ ჩარჩოებში მოვთავსებულიყავით; ზემოდან მოცემული დასკვნისათვის ეთნოგრაფიული მონაცემები უნდა რამენაირად მიგვესადაგებინა. შეუძლებელი იყო თანამედროვეობის მეცნიერულ დონეზე შესწავლა და ხელისუფლებისათვის რეკომენდაციების მიცემა. პირიქით, ხელისუფალთათვის სასურველი დასკვნებისათვის ხელოვნურად უნდა მოგვევრო სათანადო საველე ეთნოგრაფიული მასალა. ასე რომ, წარსულის და თანამედროვეობის კომპლექსში შესწავლა ფაქტობრივად არ ხდებოდა (ვის აინტერესებდა სიყალბის წერა?!). ამიტომ ქართული ეთნოლოგია როგორც წმინდად ისტორიული მიმართულების მეცნიერებად ჩამოყალიბდა. დღეს ეს კრიზისი დასაძლევია. ეთნოლოგს შეუძლია თავისი ქვეყნისა და ხალხის სამსახურში ჩადგეს. ხელისუფლებას უნდა გავაგებინოთ, რომ ეთნოლოგს შეუძლია იყოს ეთნიკური პროცესებისა და ეთნოსთაშორის ურთიერთობების, კონფლიქტების კვლევის შუაგულში, შეუძლია ასახოს თანამედრო-

ვე ქართულ სოფელსა და ქალაქში მიმდინარე რთული სოციალური და კულტურული პროცესები, რომ ეთნოლოგია არა მხოლოდ უბრალოდ ასახავს, აფიქსირებს და სწავლობს სინამდვილეს, მოვლენებს, არამედ აქტიურად მონაწილეობს მოვლენათა გააზრებაში და საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებაში და აქედან გამომდინარე ზეგავლენას ახდენს სახელმწიფოს პოლიტიკის მნიშვნელოვან ასპექტებზე.

ორიოდე სიტყვა გერმანული ეთნოლოგიის ისტორიაზე. ტრადიციულ ისტორიულ მიმართულებას აქ ახალი, სოციოლოგიური მიმართულება ომის შემდგომ პერიოდში დაუპირისპირდა. მართალია, ნელა, მაგრამ თანდათან გერმანიასა და ავსტრიაში გავრცელდა ამერიკული კულტურული ანთროპოლოგიის იდეები, რაც, ჩვეულებრივ, ეთნოლოგიის „სოციოლოგიზაციის“ ფონზე მიმდინარეობდა. ეს პროცესები დაკავშირებულია რიჰარდ ტურნვალდის სახელთან, რომელზედაც გარკვეული გავლენა ხანგრძლივად აშშ-ში ყოფნამაც მოახდინა. ახალ იდეებს გერმანიაში მოწონებითა და აღფრთოვანებით არ შეხვედრიან. გერმანულ მეცნიერთა ძირითადი ნაწილი წინააღმდეგობას გამოხატავდა მეცნიერების სოციოლოგიის დანამატად ქცევის გამო. ისინი ტრადიციული მიდგომის ერთგულნი რჩებოდნენ (ტურნვალდი ისტორიული და ფუნქციონალური მეთოდების შეხამებას მოითხოვდა). ერთი სიტყვით რომ ვთქვათ, ახალმა მიმართულებამ გერმანიაში ეთნოლოგიური საზოგადოების ფართო დაინტერესება, მოწონება ვერ დაიმსახურა, მხედველობაში თუ არ მივიღებთ ტურნვალდის მიმდევართა ვიწრო წრეს. ეთნოლოგიის ტრადიციული მიდგომის მომხრეები ახალ მიმართულებას ინგორირებას უკეთებდნენ. მიიჩნევენ, რომ გერმანიაში ამერიკული კულტურული ანთროპოლოგიის გავრცელებამ და ეთნოლოგიისა და სოციოლოგიის გაერთიანების მცდელობამ, ამ უკანასკნელისათვის უპირატესობის მინიჭებით, ეთნოლოგიას ზიანი მიაყენა და გარკვეულწილად მისი ადრინდელი პოზიციების დათმობა გამოიწვია, რადგან ის სოციოლოგიამ შეავიწროვა. შემთხვევითი არაა, რომ ეთნოლოგიური მეცნიერების სახის დაკარგვა, ფუნდამენტალური თეორიული ეთნოლოგიური პრობლემების დამუშავებაზე უარის თქმა, პროფესიონალიზმის დაკარგვა, დილეტანტიზმის დანერგვა ამერიკული კულტურული ანთროპოლოგიის შეღწევას მიაწერეს.

ამრიგად, ზემოთ მოყვანილი მსჯელობა იმას ემსახურებოდა, რომ ხაზი გაგვესვა ეთნოგრაფიის/ეთნოლოგიის და ანთროპოლოგიის არაერთგვაროვნებაზე. ამ შეხედულების გასამყარებლად ცნობილ მეცნიერებსაც უნდა მივმართოთ. რედკლიფ ბრაუნი წერდა: „ეთნოლოგია კულტურას სწავლობს ისტო-

რიული რეკონსტრუქციის მეთოდით, ხოლო სოციალური ანთროპოლოგია ეძებს და იკვლევს საერთო კანონებს, რომლებიც კულტურის მოვლენებზე მიღმა დგას“.⁸ იმავე რედკლიფ-ბრაუნის მითითებით სოციალური ანთროპოლოგიის მიზანი პრიმიტიული საზოგადოებების შესწავლაა. ამავე მოსაზრების იყო მალინოვსკი; იგი სოციალურ ანთროპოლოგიას, რომელიც პრიმიტიულ ხალხებს სწავლობს, სოციოლოგიის დარგად მიიჩნევდა. ანალოგიური დასკვნები ჰქონდა ე. გელნერსაც. ის, ერთმანეთს უპირისპირებდა რა ანთროპოლოგიასა და სოციოლოგიას, წერდა: ანთროპოლოგია სწავლობს პრიმიტიულ საზოგადოებებს, სოციოლოგია – განვითარებულს, ანთროპოლოგია ემპირიული მეცნიერებაა, სოციოლოგია – თეორიული. ასე რომ, ანთროპოლოგია, განსაკუთრებით სოციალური ანთროპოლოგია, უპირატესობას „პრიმიტიულ“ საზოგადოებებს და თანამედროვე საზოგადოების მცირე ჯგუფებს ანიჭებს. პრაქტიკულად „პრიმიტიულ“ საზოგადოებებს აშკარად უპირატესობა ენიჭება. XX საუკუნის ბრიტანული ანთროპოლოგიის საყველთაოდ აღიარებული წარმომადგენელი ე. ევანს-პრიჩარდიც ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ სოციალური ანთროპოლოგია სხვა კულტურების მნიშვნელობის გაგებაზე ორიენტირებული ჰუმანიტარული დისციპლინაა.⁹ ამ სხვათა კულტურაში ის, ბუნებრივია, არავერობელი (პრიმიტიული) ხალხების, საზოგადოებების კულტურას გულისხმობდა. თუმცა ე. ევანს-პრიჩარდი 1950-იანი წლებიდან გადაჭრით გამოდიოდა სოციალური ანთროპოლოგიისა და ისტორიის სინთეზის მომხრედ. ამის გამო, ზოგიერთი მის გერმანევიკის თეორიულ პოზიციებზე გადასვლაზეც კი მიუთითებდა. არავის უსყვედურია ეთნოლოგიისათვის იმის შესახებ, რომ ის რომელიმე სხვა მეცნიერების კვლევის სფეროში შეიჭრა. ანთროპოლოგია კი ამ საყვედურებს იღებდა. აშშ-ის ერთ-ერთი წამყვანი სოციოლოგი ტ. პარსონსი წერდა: *«Трудно охарактеризовать, то особое положение, которое занимает антропология, потому что в определённых отношениях... она присвоила себе область ещё более широкую, чем область самой социологии, тогда как в других отношениях она сконцентрировала своё внимание на культурах и обществах, не знающих письменности»*.¹⁰

⁸ П. Л. Белков. Этнос и мифология (элементарные структуры этнографии). СПб. 2009, გვ. 26.

⁹ А. А. Никишенков. История британской социальной антропологии. СПб. 2007, გვ. 324; А. А. Никишенков. Эдвард Эванс-Причард в истории антропологической мысли. – в кн.: Э. Эванс-Причард. История антропологической мысли. М. 2003, გვ. 223-251.

¹⁰ Т. Парсонс. Американская социология. Перспективы. Проблемы. Методы. М. 1972, გვ. 362-363 (თარგმანი წიგნისა: American Sociology. Perspectives. Problems, Methods/ Ed. by T. Parsons. New York; London, 1968).

არ შეიძლება მოკლედ სტრუქტურული ანთროპოლოგიის ფუძემდებლის კ. ლევი-სტროსის შეხედულებასაც არ შევეხოთ. ის საუბრობდა როგორც ეთნოგრაფიაზე, ისე ეთნოლოგიასა და ანთროპოლოგიაზე. მისი დასკვნით, ისინი, ვინც ცალკეულ კონკრეტულ ფაქტებს სწავლობენ რომელიმე ერთ რეგიონში, ეთნოგრაფები არიან, მეორენი, რომლებიც ამ ფაქტებს განაზოგადებენ და მეზობელი ხალხების ანალოგიურ მოვლენებსა და ისტორიის სხვადასხვა მონაკვეთის ფაქტებს ერთმანეთს ადარებენ – ეთნოლოგები. მაგრამ, – აცხადებდა კ. ლევი-სტროსი, – ეს სრულიადაც არაა საკმარისი, საჭიროა არა „დეულურობა“ (ეთნოგრაფია, ეთნოლოგია), არამედ ტრიადა (ეთნოგრაფია, ეთნოლოგია, ანთროპოლოგია): ეთნოგრაფია – კონკრეტული ფაქტების რეგისტრაცია; ეთნოლოგია – შედარებითი მეთოდის გზით სინთეზის პირველი სტადია; ანთროპოლოგია – სტრუქტურული მეთოდის გზით სინთეზის უფრო მაღალი სტადია, რომლის არსიცაა ადამიანთა შეუცნობადი გონების ერთობლიობიდან სტრუქტურული ელემენტების გამოყოფა.¹¹ ღიახ, კ. ლევი-სტროსისათვის ეთნოლოგია ანთროპოლოგია არაა; ეს უკანასკნელი უფრო ფილოსოფიური მეცნიერებაა. ფრანგი მეცნიერი თავად გამონაკლისი იყო – კონკრეტულ ფაქტებს როცა აგროვებდა, ეთნოგრაფს წარმოადგენდა. ამ ფაქტების ანალიზისას ეთნოლოგი გახლდათ, მაგრამ, როდესაც ღრმა, ფილოსოფიური ანალიზისას, ეთნოლოგიის ველიდან გადიოდა – ანთროპოლოგი. კ. ლევი-სტროსი „პრიმიტიულ“, „პირველყოფილ“ ხალხებს სწავლობდა (ბრაზილიის ინდიელებს). ფილოსოფიური განათლების მქონე უფრო შორს მიდიოდა და პირველყოფილი ადამიანის აზროვნებასაც იკვლევდა. პირველყოფილი ადამიანის აზროვნების შესწავლა იყო მისთვის ანთროპოლოგია. დავსძენთ, რომ ფილოსოფიურ ჭრილში ქართველი ადამიანის აზროვნების შესწავლა ეთნოლოგთა საქმე არაა; ამას ფილოსოფოსებიც კარგად ახერხებენ, არა ეთნოგრაფიული ფაქტის ეთნოლოგიური ანალიზის შედეგად, არამედ წერილობითი ძეგლებით. ქართული ეთნოგრაფია-ეთნოლოგიის მიზანი ყოველთვის ქართული ხალხური (ეთნიკური) კულტურის ანალიზი და სინთეზი იყო

უფრო მეტიც, გარკვეული დაპირისპირებაა ანთროპოლოგიის ინგლისურ და ამერიკულ სკოლებს შორის, ანუ სოციალურ ანთროპოლოგიასა და კულტურულ ანთროპოლოგიას შორის. თუ რაა თითოეული მათგანის შესწავლის ობიექტი და რას ანიჭებენ უპირატესობას, ეს მათი სახელწოდებებიდანაც კარგად ჩანს. **სოციალური ანთროპოლოგია საზოგადოების (სოციუმის)**

¹¹ К. Леви-Строс. Структурная антропология. М. 1983, გვ. 425.

შესწავლას ანიჭებს უპირატესობას, კულტურული ანთროპოლოგია – კულტურის. ისინი ერთმანეთის მიმართ გარკვეულ ოპოზიციამი არიან. ეთნოლოგია კი ამ ორ მნიშვნელოვან პოსტულატს ერთმანეთის დაპირისპირებაში არ შეისწავლის, ერთიანობაში განიხილავს. როგორც აღნიშნავენ, სოციალური ფაქტის განხილვა ნიშნავს მისი როგორც კულტურული მოვლენის განხილვას, რაც ეთნოლოგიის/ეთნოგრაფიის ამოსავალი თვალთახედვაა.

ამრიგად, მიუხედავად იმისა, რომ ეთნოლოგიასა და ანთროპოლოგიას ბევრი რამ საერთო გააჩნიათ, ისინი სხვადასხვა მეცნიერებებია, მათ კვლევის საგნის მიმართ სხვადასხვა გაგება გააჩნიათ. ეთნოგრაფიაც/ეთნოლოგიაც თავდაპირველად პრიმიტიულ ხალხებს სწავლობდა. მართალია შედარებით გვიან, მაგრამ მან თავის კვლევის საგნად ევროპელი და სხვა ხალხების გლეხური კულტურაც, ტრადიციული კულტურაც აქცია. ტრადიციული კულტურა კი, რა თქმა უნდა, სრულიად იგივე არაა, რაც პრიმიტიული, პირველყოფილი კულტურა. აღნიშვნის ღირსად მიგვაჩნია ის გარემოებაც, რომ სკანდინავიის ქვეყნებში, კერძოდ, შვედეთში ანთროპოლოგიას უწოდებენ „ჩამორჩენილი“ ხალხების კულტურის შემსწავლელ მეცნიერებას, ხოლო ეთნოლოგიას – ევროპული გლეხური კულტურის შემსწავლელ მეცნიერებას.¹² ევროპელი ხალხების სოციოლოგიური მეთოდებით კვლევა (რასაც ანთროპოლოგია აკეთებს) უაზრობად მიაჩნია ჰანს ფიშერს.¹³

ორიოდე სიტყვით უნდა ვთქვათ საფრანგეთში შექმნილ მდგომარეობაზე. აქ თავიდანვე ეთნოგრაფიას/ეთნოლოგიას ენიჭებოდა უპირატესობა. თუმცა ანთროპოლოგიამაც გაიკაფა გზა. ისინი მშვიდობიანად თანაარსებობენ. პირველის შესანიშნავი და ტიპური წარმომადგენლები არიან მარსელ მოსი თავისი ეთნოლოგიის სახელმძღვანელოთი და არნოლდ ვან გენეპი, ნაშრომით „რა არის ეთნოგრაფია“ და მეორისა – კლოდ ლევი-სტროსი. ფრანგები ეთნოლოგიასა და ანთროპოლოგიას სხვადასხვა მეცნიერებად მიიჩნევენ. ამის დასტურია ისიც, რომ ფრანგულ სამეცნიერო ჟურნალს „საფრანგეთის მერკური“ ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში ცალ-ცალკე ჰქონდა ანთროპოლოგიისა და ეთნოლოგიის რუბრიკები. ზემოთ დასახელებული ა. ვან გენეპი იმდენად დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ეთნოგრაფიას, რომ წერდა: „XX საუკუნეში ეთნოგრაფია იქცევა საფუძვლად, რომელზე დაყრდნობით შეიქმნება

¹² Р. Борофский. Введение к книге «Осмысливая культурную антропологию» // ЭО. №1. 1995, გვ. 5-6.

¹³ Г. Е. Марков. Немецкая этнология. М. 2004, გვ. 366.

კაცობრიობის ფილოსოფიური კონცეფცია“. აქვე ისიც შეიძლება გავიხსენოთ, რომ XIX საუკუნის პირველი ნახევრის საფრანგეთში ეთნოგრაფიას ფოლკლორის სფეროდაც განიხილავდნენ; ფრანგ მეცნიერთა ძირითადი ნაწილისათვის ეთნოგრაფია იყო იგივე ფოლკერკუნდე, ე. ი. მეცნიერება, რომელიც სწავლობს მსოფლიოს ყველა ხალხს, ხოლო ფოლკლორი შედარებული იყო ფოლსკუნდესთან, ე. ი. საკუთრივ ევროპელი (მოცემულ შემთხვევაში, ფრანგთა) ეთნოსების შესწავლასთან.¹⁴

მართალია, ქართველები გეოგრაფიულად ევროპას არ ვეკუთვნით, მაგრამ განვითარებით, ცივილურად ევროპის ნაწილად მივიჩნევთ თავს. ყოველ შემთხვევაში, ქართული ეთნიკური კულტურა პრიმიტიულ, განვითარების დაბალ საფეხურზე მდგომი რომ არაა, ამას ნებისმიერი არაქართველი მეცნიერიც დაადასტურებს. საამისოდ, ქართული სახელმწიფოებრიობის ხანგრძლივი ისტორია, ქრისტიანობაზე დაფუძნებული სულიერი კულტურა და ორიგინალური ქართული დამწერლობის დასახელებაც საკმარისია. ქართველი ერის საყოველთაოდ აღიარებული მახასიათებლები შემთხვევით არ მოგვიყვანია; ის ჩვენი საბოლოო დასკვნისთვისაა განკუთვნილი.

XIX-XX საუკუნეებში საქართველო რუსეთის იმპერიის შემადგენელი ნაწილი იყო. რუსეთის მეცნიერული მოდელი გერმანული იყო. ეთნოლოგიური მეცნიერების განვითარებაც გერმანული მოდელით მოხდა. ქართული ეთნოლოგიაც, ბუნებრივია, ამ მოდელის შემადგენელ ნაწილად იქცა. ქართული ეთნოლოგია ჩამოყალიბდა როგორც ქართველი ხალხის და მისი ეთნიკური (ტრადიციული) კულტურის შემსწავლელი ისტორიული მიმართულების მეცნიერებად. ის ქართული ცნობიერების შენარჩუნების სამსახურში იდგა და დღესაც დგას.

ქართველ ეთნოლოგთა ერთ გარკვეულ ნაწილს მიაჩნია, რომ ეთნოლოგიამ, როგორც მეცნიერებამ, დრო მოჰკადა, რომ ის უფრო ვიწრო ფარგლებით შემოიფარგლება, ვიდრე ანთროპოლოგია, ე. ი. აქვთ სურვილი ეთნოლოგიას სახელი ანთროპოლოგიით შეუცვალონ. რას მოიტანს მეცნიერებისათვის სახელის შეცვლა? ზემოთ საუბარი გვქონდა იმის შესახებ, რომ **ეთნოლოგიასა და ანთროპოლოგიას კვლევის სხვადასხვა განსხვავებული ასპექტები, მიმართულება გააჩნია**. საკითხავია, სახელის შეცვლით ეთნოლოგია უცბად იქცევა ანთროპოლოგიად? რას მოგვიტანს ეს საერთოდ? ხომ არ გამოიწვევს ეთნოლოგიის საერთოდ მოსპობას და ახლის – ანთროპოლოგიის შეუდგარობას?

¹⁴ Ю. В. Иванова. Послесловие // А. Геннеп ван. Обряды перехода: Систематическое изучение обрядов. М. 2002, გვ. 180-184.

ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, რა რესურსით უნდა განხორციელდეს ეს? მზადაა სათანადო საგანმანათლებლო ბაზა? ხომ არაა ეს ჩვენი დარგის – ეთნოლოგიის კრიზისით გამოწვეული? საერთოდ ეთნოლოგიის კრიზისზე საუბარი 1980-იანი წლებიდან დაიწყო. საამისოდ სამეცნიერო ლიტერატურაში მოიხმობენ ხოლმე კარლ ა. ნოვოტნის სტატიას, რომელიც 1980 წელს ჟურნალში “Zeitschrift für Ethnologie” გამოქვეყნდა. უფრო ადრე – 1960-1970-იან წლებში დაიწყო საუბარი ანთროპოლოგიის კრიზისზე. საკმარისია კ. ლევი-სტროსისა და დ. ლუისის სტატიების დასახელება.¹⁵ კ. ლევი-სტროსი თანამედროვე ანთროპოლოგიის „ნებაყოფლობით ლიკვიდაციად“ კი საუბრობდა. მეცნიერ-ანთროპოლოგთა ერთი ნაწილი კი ახალი გზების ძიებაში ისტორიზმის აუცილებლობაზე მიუთითებდა. საუბარია იმ ისტორიზმზე, რომელიც ჩვენი ეთნოლოგიის ძირითადი მიმართულებაა.

ცოტა ხნის წინ საქართველოში „კრიზისის ანალოგიურ სიტუაციაზე“ მიუთითებდნენ.¹⁶ მიგვაჩნია, რომ ქართულ ეთნოლოგიაში არა „კრიზისის ანალოგიური სიტუაციაა“, არამედ კრიზისი რეალურად არსებობს; ეს ნათელია. კრიზისი მეცნიერებისათვის ჩვეულებრივი მოვლენაა (ეთნოლოგიის ასეთ კრიზისზე ომის შემდგომ გერმანიაშიც ლაპარაკობდნენ). როგორც ჩანს, სახელის შეცვლის (სინამდვილეში მეცნიერების მიმართულების შეცვლის) მსურველთა კრიზისიდან გამოსვლის გზად ეს ესახებათ. სახელისა და მეცნიერების მიმართულების შეცვლა ზიანის მეტს არაფერს მოგვიტანს. ტრადიციების შემსწავლელი მეცნიერება ტრადიციული სახელწოდებისა და კვლევის მიმართულების ერთგული უნდა იყოს. ამასთან დაკავშირებით გაგვაჩნია რამდენიმე კითხვა:

1. გაგვაჩნია საამისო რესურსი რომ მეცნიერებას მიმართულება შევეცვალოთ? რესურსში ინტელექტუალურ და ფინანსურ რესურსს ვგულისხმობთ. ვფიქრობთ, არა.

2. რა უნდა დაერქვას სახეშეცვლილ მეცნიერებას – ანთროპოლოგია? ასეთ შემთხვევაში მეცნიერთა სხვა დარგების წარმომადგენლებთან (ფილოსოფია, სოციოლოგია...) კონფლიქტი გარდაუვალი იქნება. სხვა შემთხვევაში ან კულტურულ ანთროპოლოგიაზე, ან სოციალურ ანთროპოლოგიაზე უნდა შეგჩერდეთ. ორსიტყვიან სახელწოდებას ერთსიტყვიანი სახელწოდება არ სჯობია?

¹⁵ C. Lévi-Strauss. La crise de l' anthropologie. Le Courrier de l' UNESCO. Paris. №11. 1961; D. Lewis. Anthropology and Colonialism. Current Anthropology. vol. 15, №5. 1973; И. П. Григулевич. Социальная антропология: есть ли у неё будущее! // СЭ. №2. 1975.

¹⁶ მ. შილაკაძე. „ეთნოლოგიის კრიზისი“ // ანთროპოლოგია – მომავლის მეცნიერება?! თბ. 2008, გვ. 49.

3. რას ვუშვრებით (რა ელის) ვეებერთელა ეთნოლოგიურ მემკვიდრეობას, რომელიც რამდენიმე თაობის განმავლობაში იქმნებოდა? პანაშვიდი გადავუხადოთ ეთნოლოგიას?

4. ქართული ცნობიერების, ქართული ეთნიკური კულტურის სამსახურში ეთნოლოგია იღვას და დგას. გასწევს მის მაგივრობას სოციალური/კულტურული ანთროპოლოგია? ვფიქრობთ, ვერ გასწევს.

5. შინაარსობრივი თვალსაზრისითაც უპირატესობა ეთნოლოგიას ენიჭება. ის ხომ ნიშნავს მეცნიერებას ხალხის (ხალხების) შესახებ. ანთროპოლოგია ამ შინაარსის გამომხატველი არაა. ის ნიშნავს მეცნიერებას ადამიანის შესახებ. ეთნოლოგები ინდივიდებს, ან ინდივიდთა ერთობას არასდროს არ სწავლობდნენ. მათ ხალხები (ეთნოსები) და მათი ტერიტორიული/ლოკალური ერთეულები (ეთნოგრაფიული ჯგუფები) აინტერესებდათ და აინტერესებთ, სხვანაირად რომ ვთქვათ, ამა თუ იმ ხალხის შექმნილი ორიგინალური ეთნიკური კულტურა. „სოციალურ/კულტურულ ანთროპოლოგიაში არ დომინირებს ისეთი კატეგორიები, როგორცაა ეთნოსი, ეთნიკური ერთობლიობა, ეთნოგრაფიული ჯგუფი, ეთნიკური კულტურა, და შესაბამისად, ისეთი ინტეგრირებული მიმართულებები, როგორცაა ეთნობოტანიკა, ეთნოლინგვისტიკა და მისთანანი“¹⁷ ეროვნული და სახელმწიფოებრივი ინტერესებიდან გამომდინარე წაგებულები არ აღმოვჩნებით? დამთავრდება ერთი და, სამწუხაროდ, მეორე არ დაიწყება. სახელის ფორმალური შეცვლა კი არაფერს მოგვიტანს.

6. კულტურული ანთროპოლოგიის ამოსავალი კულტურული ნიშნების შესწავლაა, სოციალური ანთროპოლოგიისა – სოციუმი (საზოგადოება), ეთნოლოგიისა – ეთნოსი და ეთნიკურობა და ამ ეთნოსების ყველა კულტურული და სოციალური მახასიათებელი. როგორ უნდა შევითავსოთ ისინი ერთმანეთთან? ჩვენ ორიენტირებული ვიყავით და ვართ ქართველ ხალხზე. როგორ უნდა გავხედოთ ორიენტირებული მხოლოდ კულტურაზე, მხოლოდ სოციუმზე (საზოგადოებაზე) ეთნოსისაგან მოწყვეტით? ე. ი. ჩვენი შესწავლის პრიორიტეტი ქართული ეთნოსი აღარ უნდა იყოს? აღარ უნდა შევისწავლოთ ერთიანი ქართული ხალხური, ტრადიციული კულტურა და ამ კულტურის თავისებურებანი ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მხარეებში? სწორედ ახლაა დიდი სამკალი იმ თვალსაზრისით, თუ რა ტრანსფორმაციას განიცდის ქართული ტრადიციული კულტურა, რა ნოვაციები ინერგება და რა შენარჩუნდება. რადგან სოციალურ/კულტურულ ანთროპოლოგიას თანამედროვე საზოგადოების მხოლოდ მცირე

¹⁷ მ. შილაკაძე. „ეთნოლოგიის კრიზისი“ // ანთროპოლოგია – მომავლის მეცნიერება?! თბ. 2008, გვ. 52.

ჯგუფები აინტერესებს, მხოლოდ ბაზრების, დღეობების (მაგალითად, თბილისობა, სიღნაღობა...), სექტების, გენდერული პრობლემების, უმუშევრების... შესწავლით დაკმაყოფილდეთ? თუმცა, მიგვაჩნია, რომ ჩვენი მეცნიერება (გინდ ეთნოლოგიისა და გინდ ანთროპოლოგიის სახელით) ამ უკანასკნელ პრობლემებსაც ინტენსიურად, სიღრმისეულად და კომპლექსში უნდა სწავლობდეს.

7. ეთნოლოგთა მოვალეობა ხომ ხალხების ადვოკატობაცაა. ეთნოლოგები მოწოდებული უნდა ვიყოს საქართველოში მცხოვრებ სხვადასხვა ეთნიკურ ერთობათა ადვოკატობა გავწიოთ. ხალხების ადვოკატობა სოციუმის (საზოგადოების) ადვოკატობით უნდა შევცვალოთ?

8. ეთნოლოგია/ეთნოგრაფია სწავლობდა და სწავლობს საზოგადოების განვითარების ყველა საფეხურზე მდგომ ხალხს – პრიმიტიულსაც (პირველყოფილსაც), აგრარულსაც და ინდუსტრიულსაც, ნაციებს. ანთროპოლოგიის კვლევის არეალში განვითარებული, ცივილიზებული, სახელმწიფოებრიობის მქონე ხალხები თითქმის არ ხვდებოდნენ და ხვდებიან (საერთოდ, მას ხალხები არც აინტერესებს. ბევრი მათგანი ეთნოსების არსებობას იგნორირებას უკეთებს და ეთნოსებს და ნაციებსაც მეცნიერთა წარმოსახვად მიიჩნევენ). ქართველი ხალხი არ იმსახურებს იმას, რომ პირველყოფილი და უდამწერლობო ხალხების დონეზე დააყენონ; საქართველოს ეთნოლოგიას თუ საქართველოს ანთროპოლოგიას დავარქმევთ, ამით ხომ დასავლელ მკითხველთა უმეტესობას წარმოდგენა შეექმნება ქართველი ხალხის კულტურასა და საზოგადოებაზე როგორც პირველყოფილზე/პრიმიტიულზე. სამწუხაროდ, ამის ნიშნები უკვე არის. მაგალითად, შეიძლება დავასახელოთ ნაშრომი, რომელშიც არარეალური რეალურ ფაქტადაა გამოცხადებული. თურმე, ჩვეულებითი სამართალი არა მხოლოდ ქართველ მთიელთათვის (სვანებისა და ხევსურებისათვის) იყო დამახასიათებელი, არამედ ბარის მოსახლეობისათვისაც, რაც დღემდე ქართველ ეთნოლოგთათვის შეუმჩნეველი დარჩენილა.¹⁸ ეს ხომ არსებული მოვლენისა და ფაქტებისადმი არასერიოზული, ზერელე მიდგომის შედეგია. ოციოდე წლის წინ სვანეთიდან ბარში (დმანისში) მიგრირებულმა მოსახლეობამ ჩვეულებითი სამართლით ცხოვრება თუ გააგრძელა, ეს იმას ნიშნავს, რომ საქართველოს ბარშიც სამართლებრივი საქმეები ადათით განიხილებოდა? საქმის არსში ჩაუხედავი უცხოელი კოლეგისათვის მის ქართველ კოლეგებს რომ ერთგვარი მიმართულება მიეცათ, ქართული სამართლის ძეგლების რვატომეული მანც

¹⁸ S. Voell. Practice of Traditional Law in Svan Villages in Kvemo Kartli, Georgia. ანთროპოლოგიური კვლევა (Anthropological Reserches). I. Tb. 2010, გვ. 172-177.

ენკენებიანთ, ბუნებრივია, გერმანელი მეცნიერი ასეთ რამეს არ დაწერდა.

9. ანგარიშგასაწვევი უნდა იყოს ასაკიც. ეთნოლოგია/ეთნოგრაფია თითქმის ასი წლით უფროსია ანთროპოლოგიაზე. დასავლეთ ევროპის ზოგიერთ ქვეყანასა და აშშ-ში ეთნოლოგიის წიაღში წარმოიქმნა სამეცნიერო მიმდინარეობა, რომელსაც კულტურულ ანთროპოლოგიას უწოდებენ. ასაკსაც ხომ უნდა გაეწიოს ანგარიში?

10. თანამედროვე ეთნოსთაშორისი ურთიერთობები და ეთნიკური პროცესები მხოლოდ სოციოლოგთა კვლევის არენად უნდა იქცეს, როგორც ინგლისურ და ამერიკულ სოციოლოგიაში? სოციოლოგიასა და ეთნოლოგიას ამ ურთიერთობებისა და პროცესების შესწავლით ხომ სხვადასხვა მიდგომა გააჩნია.

ბრძოლა ეთნოგრაფიას/ეთნოლოგიასა და ანთროპოლოგიას შორის არის ბრძოლა ორ პარადიგმას შორის. ფაქტობრივად, ეს ბრძოლა მიმდინარეობს XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან, როდესაც ბრიტანეთის „ეთნოლოგიურ საზოგადოებას“ სახელი გადაარქვეს და უწოდეს „ანთროპოლოგიური საზოგადოება“. მას შემდეგ მთელი XX საუკუნის განმავლობაში ანგლოსაქსური მეცნიერება ცდილობს დაასაბუთოს „ანთროპოლოგიის“ პარადიგმის უპირატესობა „ეთნოლოგიის“ პარადიგმაზე. გერმანული მიმართულება დიაქრონულია, ანუ ევოლუციური, ანგლოსაქსური – სინქრონული ანუ სტრუქტურული. ჩვენი ეთნოლოგია კი უპირატესობას კომპლექსურ მიდგომას ანიჭებდა, რაც თავისებური სინთეზი გახლდათ როგორც სტრუქტურული, ისე დიაქრონული მიდგომისა. რაც შეეხება ფრანგულ სკოლას, მას უფრო წინამდებეობრივი ხასიათისად თვლიან. თუმცა, როგორც კ. ლევი-სტროსი ამბობდა „კონტინენტალური“ წარმოშობა ფრანგებს მაინც ეთნოლოგებად ქმნის, ვიდრე ანთროპოლოგებად.¹⁹ ფრანგული ეთნოლოგია ინგლისური ანთროპოლოგიის მიმართ გარკვეულწილად ნიჰილისტურ და სკეპტიკურ დამოკიდებულებას რომ იჩენდა, კარგად ჩანს ა. ვან გენების წიგნის – „გადასვლის (გარდამავლობის) წეს-ჩვეულებები“ – გამოსვლისთანავე მ. მოსის შეფასებიდან. ის საყვედურობდა ა. ვან გენებს, რომ ერთგულებდა ინგლისურ ანთროპოლოგიურ სკოლას, რომლის კვალზედაც ავტორმა მხედველობის არეში კონცენტრაცია მოახდინა მთელი ისტორიისა და ეთნოგრაფიისა, ნაცვლად იმისა, რომ ფუნდამენტურად შეესწავლა ერთი გარკვეული მოვლენა²⁰.

¹⁹ К. Леви-Строс. Первобытные мышление. М. 1999, гл. 8-9.

²⁰ Ю. В. Иванова. Послесловие // А. Геннеп. ван. Обряды перехода: Систематическое изучение обрядов. М. 2002, гл. 195.

შეიძლება ვინმემ ჩათვალოს, რომ საქართველოში სოციალური/კულტურული ანთროპოლოგების მოსამზადებლად უბრალოდ საჭირო იქნება შევქმნათ ან ვთარგმნოთ სახელმძღვანელოები, ანდა წავიკითხოთ სალექციო კურსები შესაბამისი სახელწოდებებით. აქაც მარტივ კითხვებს დავსვამ: ვინაა ასეთი სახელმძღვანელოების დამწერი, მთარგმნელი ანდა სხვადასხვა სალექციო კურსების წამკითხველი? ამისათვის საჭირო იქნება ჰუმანიტარულ დისციპლინებს შორის არსებული ურთიერთმიმართების სისტემური გადაწყობა. ამის გაკეთება კი შეუძლებელია. **ეთნოლოგიური მეცნიერების ხელყოფა, ძალადობრივი მოღერნიზაცია კი სიკეთის მომტანი არც ეთნოლოგიისათვის იქნება და არც ანთროპოლოგიისათვის. ეთნოლოგები ჭეშმარიტ ანთროპოლოგებად ვერ ვიქცევით და ვეღარც ეთნოლოგებად დავრჩებით.**

ზემოთ ეთნოლოგიური მეცნიერების კრიზისი ვახსენე. ეს კრიზისი ახლა არ დაწყებულია, დიდი ხნის დაწყებულია. კონკრეტულ ფაქტებზე და მიზეზებზე სხვა ნაშრომში შეიძლება საუბარი. მეცნიერება კრიზისიდან ნამდვილად გამოსაყვანია. ამ პრობლემაზე ყველა მოქმედმა ეთნოლოგმა ერთად უნდა ვიფიქროთ. დარგი არავის არ უნდა ჰქონდეს პრივატიზებული. საჭიროა დარგის პოპულარიზება, საუნივერსიტეტო განათლების დახვეწა, სრულყოფილი პროგრამების შედგენა, ახალი სალექციო კურსების შექმნა და სახელმძღვანელოების დაწერა (მოსკოვის ლომონოსოვის უნივერსიტეტში ეთნოლოგიის სპეციალობის სტუდენტებს 50-მდე სხვადასხვა ეთნოლოგიური დისციპლინა ეკითხებათ). არ უნდა ხდებოდეს საუნივერსიტეტო ეთნოლოგიური ცოდნის არმქონეთათვის ეთნოლოგიურ მეცნიერებაში კარების ფართოდ გაღება (ასეთი შემთხვევები საბჭოთა პერიოდში, სამწუხაროდ, ხდებოდა. ეს კრიზისიდან თავის დაღწევის საშუალებას არ მოგვცემს). რაც მთავარია, საჭიროა სახელმწიფოს მხარდაჭერა. ეს კი იმ შემთხვევაში მოხდება, თუ სახელმწიფოს მესვეურებს გავაგებინებთ რაოდენ დიდი მნიშვნელობა აქვს ეთნოლოგიას, სახელმწიფოებრივი და ეროვნული უსაფრთხოების თვალსაზრისით, რომ ეთნოლოგიას მხოლოდ წარსული არ აინტერესებს, რომ ის კომპლექსში იკვლევს, როგორც წარსულს, ისე თანამედროვე მოვლენებს. **ორი ერთმანეთთან ახლოს მდგომი დარგი, ეთნოლოგია და სოციალური/კულტურული ანთროპოლოგია ერთმანეთს კი არ უნდა დაუპირისპირდეს, არამედ გზები უნდა გამოინახოს მათ დასაახლოებლად.** არაა გამორიცხული მათი ერთად, გვერდიგვერდ თანაარსებობაც. ქართული ეთნოლოგიის მთელი რიგი პრობლემები წარსულს ჩაბარდა, გაძნელება ახალი სიტყვის თქმა მატერიალური კულტურისა და სამეურნეო ყოფის

კვლევის სფეროში. ხელახლა ინტერპრეტაცია სჭირდება მთელ რიგ საკითხებს სოციალური ურთიერთობებისა და სულიერი კულტურის სფეროებში. სასწრაფოაა მისახედი ქვეყნის გარეთ (თურქეთში, ირანში, აზერბაიჯანში...) მცხოვრები ქართველების ეთნიკური კულტურა, ეთნიკური ცნობიერების კვლევა. დასასახია ახალი პრობლემები. პერსპექტიულია ეთნიკური ურთიერთობების კვლევა ისტორიულ და თანამედროვე საქართველოში. ერთ-ერთი აქტუალური პრობლემა კი თანამედროვე ქართული სოფლის კვლევა უნდა იყოს, რადგან მასზეა დამოკიდებული ქართველი ხალხის ყოფნა-არყოფნის საკითხი, ქვეყნის მომავალი. აქტუალურ საკითხთა შორის აუცილებლად უნდა განიხილებოდეს ქვეყნის შიდა და გარე მიგრაციული პროცესები, ახალი ქართული დიასპორები მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში და მრავალი სხვ. საერთოდ, თანამედროვე ქართულ ეთნოლოგიურ მეცნიერებას სჭირდება საკვლევადიებო მიდგომების გადახედვა, მაგრამ საჭიროა ტრადიციული მთლიანობის შენარჩუნება, რაც არაა დამახასიათებელი ანთროპოლოგიისათვის.

P.S. 2007 წლის ივნისში თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეთნოლოგიის დეპარტამენტის ინიციატივით ჩატარდა სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „ანთროპოლოგია – მომავლის მეცნიერება?!“ წაკითხული მოხსენებები კრებულის სახით და იმავე სათაურით 2008 წელს დაისტამბა. კრებულის სათაურის კითხვისა და ძახილის ნიშნებით აღნიშვნა, ბუნებრივია, ანთროპოლოგიისადმი სიმპატიითაა გამოწვეული. ავტორთა ერთ ნაწილს „ანთროპოლოგიის“ მიმართ აქვს სიმპატიები, მეორე ნაწილს – „ეთნოლოგიის“ მიმართ. თუმცა, გულზე ხელს თუ დავიდებთ, ანთროპოლოგიისადმი სიმპატიით გამსჭვალულთაგან რეალურად არც ერთი არაა ანთროპოლოგი, ყველა ეთნოლოგია. დაპირისპირება ანთროპოლოგებისა ეთნოლოგიის მიმართ უკვე კარგა ხანია მიმდინარეობს, კერძოდ, იმ დღიდან, რაც ბრიტანეთში ეთნოლოგია ანთროპოლოგიით შეიცვალა. ესაა ჭიდილი სხვადასხვა მიმართულებებს, პარადიგმებს შორის. ცდილობდნენ და ცდილობენ ანთროპოლოგიური პარადიგმის უპირატესობა დაამტკიცონ ეთნოლოგიურ პარადიგმასთან. მიუხედავად ამისა, მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში ეს მიმდინარეობები (მიმართულებები), სხვადასხვა სახელწოდებით, კვლავ განაგრძობს არსებობას (თანაარსებობას). დასასრულ, ხაზგასმით უნდა აღვნიშნოთ, რომ არსად ეთნოლოგ მეცნიერებს თვითუარყოფა არ მოუხდენიათ. ამ მხრივაც პიონერები უნდა ვიყოთ ქართველები? მომავლის მეცნიერებაა ეთნოლოგიაც და ანთროპოლოგიაც. ანთროპოლოგიის მომავალი ეთნოლოგიის დაჩრდილვისა თუ გაქრობის ხარჯზე არ უნდა ხდებოდეს.

Roland Topchishvili

PAST, PRESENT AND FUTURE OF GEORGIAN ETHNOLOGY

Summary

It is generally known that ethnology belongs to one of the important spheres of the humanities. It was established as a scientific discipline in the 70s of the 18th century.

Unlike other sciences, ethnology has experienced certain destiny (or disaster) which concerns both its object and name. What does the ethnology study? we often offer students a simple and ready explanation by S. Lourie: “Ethnology studies all the problems related to the life of ethnos”.

Anthropology is considered to be the science about changeability of human being in time and space. While the physical anthropology studies the issues of changes of human being’s organism, cultural anthropology focuses on the variation of culture.

Ethnography/ethnology as a scientific branch and direction was founded in Germany and German-speaking countries but anthropology – in English-speaking countries as social anthropology in England and as cultural anthropology in the USA. American school did not take the full name of the English because the former directed the research in a different way. What is a leading aspect for ethnology/ethnography on the one hand, and for social/cultural anthropology on the other hand? German school is characterized by the historical direction, Anglo-Saxons – sociological. This is the main distinctive point between ethnology/ethnography and anthropology. In one word, the point of departure for ethnology is ethnos (people) and ethnicity and ethnical culture and society (socium), but for anthropology – socium (society), for cultural anthropology – study of cultural features of all kinds of people (ethnos) and without ethnicity. Anthropology, actually, overlooks thnos, ethnogenesis and ethnical history, i.e. ethnology and anthropology do not comply with each other from this point of view as well. In the least, one of the most cardinal problems of modern ethnology is to study ethnos, ethnical relationships. We mean existed strained relations, conflicts between ethnoses.

The difference also is that in the West, especially in anthropology and

---

language practice, the term “ethnicity” (e.g. ethnical dances, ethnical cuisine...), as a rule, refers not to the basic population but to so called ethnical minority, exotic groups. The scientific explanation of it (S. Arutinov) is that Americans or American identity was formed not long ago; while in the ancient world both major and minor nations had the long history of existence. For us, all peoples of the world are a special unity (cultural unity) whether they are big or small, regardless the length of their history, despite the stage of their development: primitive, agrarian or industrial, whether they have written language or not.

Thus, the above discussion laid special emphasis on the heterogeneousness of ethnography/ethnology and anthropology. To support this opinion, we should refer to some famous scientists as well. Radcliffe-Brown wrote: “Ethnology studies culture according to the method of historical reconstruction, whereas social anthropology researches and studies common laws which are beyond the cultural events”. Radcliffe-Brown points out that the aim of sociological anthropology is the study of primitive society. Malinowski also shared the same opinion; he considered sociological anthropology, which investigates primitive societies, as a branch of sociology. Ernest Gellner shared similar views, too. Confronting anthropology with sociology, he wrote that anthropology studies primitive societies, while sociology researches developed ones. Anthropology is an empiric science and sociology is a theoretical discipline. Thereby, anthropology, especially social anthropology, gives the preference to “primitive” societies and small groups of contemporary societies. In fact, the “primitive” societies are obviously preferential. The Generally acknowledged representative of 20th century British anthropology E. Evans-Pritchard emphasized that social anthropology is the humanitarian discipline oriented to understanding the meaning of other cultures. Under these other cultures, he certainly meant the societal culture of non-European (primitive) people. However, since 1950 E. Evans-Pritchard had advocated the synthesis of the social anthropology and history. Because of this, some scientists were pointing to his shifting on the theoretical positions of hermeneutics. No one reproached ethnology about intrusion in the scopes of study of other scientific disciplines, while anthropology had been getting such kind of reproaches all the time. One of the USA leading sociologists, T. Parsons wrote: “It is difficult to characterize the special position taken by anthropology, as to some degree ... it has assigned the sphere even wider than the sphere of sociology itself, whereas on the other hand, it had concentrated its attention on the cultures in illiterate societies”

Thus, despite the fact that ethnology and anthropology have too much in common, they are two different sciences with different understandings about their objects of study. Initially, the ethnology/ethnography also studied the primitive people. But later on, it began to study the European and other people's peasant and traditional cultures. And traditional culture greatly differs from primitive, savage culture for sure. It also worth noting that in the Scandinavian countries, particularly, in Sweden, anthropology was called the science studying cultures of undeveloped societies, and ethnology – the science studying the European peasant cultures. According to Hans Fisher, studying the Europeans through sociological methods (as anthropology does it), is absurd.

It is true, that the Georgians do not belong to Europe geographically, but according to the civilized development, we consider ourselves as a part of Europe. At least, the Georgian ethnic culture is not at the lowest primitive stage, and this can be confirmed by any non-Georgian scientist. The long history of Georgian statehood, the intellectual culture based on the Christianity, and the original Georgian written language could serve as enough evidence to prove above mentioned.

In the XIX-XX centuries, Georgia was part of the Russian Empire. The scientific model of Russia was similar to the German model. The development of ethnological sciences also took place according to that model. Naturally, the Georgian ethnology became the part of that model. Georgian ethnology was formed as a science of historical approach studying the Georgian people and its ethnic (traditional) culture. It was, and still is, in the service of maintaining the Georgian consciousness.

The certain part of Georgian ethnologists believe that ethnology, as a scientific discipline, became obsolete, and is more limited in comparison with anthropology, i.e. they are inclined to rename ethnology into anthropology. What will the science benefit from changing the name? As we talked above, ethnology and anthropology have different aspects and trends of study.

Apparently, the supporters of renaming (and in reality, supporters of changing the direction) see the way out only by changing the name. In our opinion, substituting the title and direction will only be harmful and is not correct.